

Сотська Г. І.,

д-р пед. наук, ст. наук. співробітник,
завідувач відділу змісту та організації
педагогічної освіти ІПОД НАПН України, м. Київ

ЕСТЕТИЧНИЙ ДОСВІД ВИКЛАДАЧА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА: ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті висвітлено проблему розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва вищих навчальних закладів. Розкрито значення мотивів, потреб, інтересів як передумов розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва, які створюють підстави для його саморозвитку та самовдосконалення упродовж життя.*

***Ключові слова:** естетичний досвід, викладач образотворчого мистецтва, розвиток.*

***Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями...** В умовах сьогодення важливого значення набувають такі якості викладача вищої школи, які характеризують його як естетично розвинену особистість, здатну повноцінно орієнтуватися у сучасному естетико-культурологічному та педагогічному просторі. Актуальність розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва зумовлена соціокультурними потребами, в тому числі стрімкими змінами у соціально-економічній, науково-технічній та культурній сферах, для яких, поряд із позитивними тенденціями, характерні й такі негативні явища, як: витіснення естетичного начала з різних аспектів людського буття, прагматизація сві-*

домості, деперсонізація особистості, невілювання цінностей та їх віддаленість від загальнолюдських цінностей. Від рівня розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва істотно залежить формування у студентів цілісності естетичного світогляду, ціннісних орієнтацій, збагачення їхньої емоційно-почуттєвої сфери, ефективність залучення до активної художньо-творчої діяльності, здатність естетично сприймати й оцінювати явища життя і мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Основні проблеми формування естетичного досвіду були сформульовані античними мислителями (Аристотелем, Гомером, Піфагором, Сократом, Платоном). На думку філософів, в особистості формується здатність бачити, відчувати й усвідомлювати прекрасне в мистецтві та дійсності, «як тільки відбувається відмежування «краси взагалі» та окремих довершених предметів, таким чином, зароджується власний естетичний досвід» [5, с. 246].

Закладені античними мислителями підходи до розуміння естетичного досвіду були розвинені представниками різних філософських течій і напрямів. У наукових джерелах із філософії, культурології, мистецтвознавства естетичний досвід розглядається як соціально-історичне явище (Ф. Бекон, Г. Брауді, М. Бієдслі, Г. Гегель, Д. Дідро, Л. Ландгребе, Ф. Шіллер та ін.), як результат культуротворчого процесу (А. Азархін, К. Акопян, В. Біблер, Ю. Борєв, М. Каган, В. Мазепа, О. Пірадов, У. Суна та ін.); як сукупність знань і умінь, набутих людиною на основі й у процесі естетичного ставлення до дійсності і мистецтва (А. Буров, О. Государева, М. Каган, І. Коніков, М. Киященко, В. Ліпський, В. Самохвалова, Ю. Фохт-Бабушкін

та ін.). У педагогічній інтерпретації (М. Верб, І. Зязюн, А. Комарова, Н. Крилова, Б. Лихачов, С. Коновець, Н. Миропольська, Л. Печко, І. Підласий та ін.) естетичний досвід осмислюється як основа емоційно-чуттєвої свідомості і ставлення особистості до мистецтва і дійсності, у процесі пізнання і творчої діяльності, є джерелом гармонізації розвитку педагога, своєрідним континуумом якостей, що поступово переходять одна в одну і взаємодоповнюються.

Формулювання цілей статті... Водночас у педагогічній науці відкритим залишається питання обґрунтування передумов розвитку естетичного досвіду викладачів образотворчого мистецтва, що є метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів...

Під розвитком естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва ми розуміємо неперервне особистісне, професійне, духовне його зростання як творця, носія і транслятора загальнолюдської та національної культури в її художньо-естетичному вияві, який усвідомлює культурну місію освіти і майбутньої професії. Процес розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва є особистий, безпосередній, відкритий, зумовлений (за І. Зязюном) специфікою естетичного відношення, яке завжди «діалогічне». У процесі його реалізації відбувається естетичний саморозвиток особистості, присвоєння нею соціально значущого досвіду, встановлення динамічної тотожності суб'єкта й об'єкта [3, с. 3-15].

Рушійною силою розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва є внутрішні суперечності, які зумовлюють їхні власні потреби, мотиви, інтереси, прагнення подолання цих

суперечностей, бажання саморозвиватися, самоудосконалюватися упродовж життя.

Передумовами розвитку естетичного досвіду є *мотиви, потреби та інтереси* викладача образотворчого мистецтва, які створюють підстави для подолання суперечностей між свідомістю й почуттями людини; бажаннями і можливостями; між людиною і навколишнім світом через прагнення подолати невідповідності шляхом усвідомлення свого «Я», а не розчинитися в ньому. Мотивацією пояснюється вибір між різноманітними допустимими діями, між мисленнєвими процесами, інтенсивністю у здійсненні обраної дії та досягнення її результатів.

Мотиви у розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва є «пусковим механізмом» (за Л. Виготським, А. Маслоу), спрямовують його активність, бажання просуватися до поставленої мети, професійного зростання, художньо-естетичного вдосконалення. При цьому у розвитку власного естетичного досвіду для викладача образотворчого мистецтва мають значення не тільки мотиви, а й способи їх формування, які обираються й закріплюються в поведінці чи діяльності. До таких способів, на переконання С. Савченко, належать «екстерн альні», що зумовлені зовнішнім впливом, умовами, обставинами та «інтернальні», детерміновані особистими потребами, настановами, інтересами, бажаннями [7, с. 68].

Результатом мотивації є *внутрішня психологічна активність*, що організує та планує діяльність і поведінку викладача образотворчого мистецтва, в основі якої лежить необхідність задоволення потреби. Спонування до дій завжди виходить із потреб, що визначає спрямованість викладачів образотворчого мистецтва на розвиток власного естетичного досвіду. *Потреба* як внутрішній

психічний стан регулює поведінку особистості, визначає спрямованість мислення, почуттів і слугує джерелом активності викладачів образотворчого мистецтва.

Потреба на високому рівні впорядкованості – це *естетична потреба*, яка є «найлюдською з усіх людських потреб» (за М. Вербом). Основні її показники: різносторонність і широта запитів у галузі естетики, культурології; суспільно-естетична активність; висока якість уподобань; постійне спілкування з прекрасним, мистецтвом; нетерпимість до потворного, аморального. Естетичній потребі властива цілісність, це не лише потреба у прекрасному, а й цілий комплекс певних внутрішніх вимог свідомості до різноманітних якісних особливостей предметів і явищ, здатних пробуджувати у викладача образотворчого мистецтва почуття задоволення, радості, захоплення, гордості й інших естетичних переживань.

Розвиток естетичної потреби викладача образотворчого мистецтва збагачує особистість, її інтелектуальну, емоційно-вольову сфери, спонукає спілкуватися з мистецтвом, активно його сприймати. «Людина повинна дивитися і не тільки дивитися, але й бачити прекрасне в усіх аспектах свого і чужого мистецтва й життя... їй потрібні враження від гарних спектаклів, музеїв, гарних картин...», – писав К. Станіславський [8, с. 22]. Увійти у внутрішній світ людини і «жити» там, впливаючи на весь моральний і естетичний зміст буття особистості, – в цьому найвище призначення мистецтва. Цим воно облагороджує і піднімає людину над реальністю.

Потреба викладачів образотворчого мистецтва у спілкуванні зі світовими шедеврами мистецтва, яким притаманні висока художня цінність й доступність, зумовлена бажанням долучити до «вічних цінностей»

людства, що сприяє формуванню в них ціннісних орієнтацій. Тільки справжній витвір мистецтва породжує змістовий відгук, що збагачує духовний світ особистості.

Як справедливо зазначає В. Кудін, «чорний квадрат нічого більше, ніж зображення квадрата, не виражає, як би його захисники «нісенітниці в кубі» не проголошували, а, скажімо, «Місячна ніч» або «Ніч на Дніпрі» І. Куїнджі вже сотні років хвилюють душі і серця не одного покоління не тільки зображенням чарівної краси місячної ночі, що оповила води могутнього Дніпра, а і глибиною осягнення і геніальністю донесення людям чарівництва ночі, яке чарує і буде захоплювати, поки буде існувати життя на Землі. І так у всьому істинно прекрасне, над яким час сили не має, бо перед вічним час безсилий» [4, с. 262].

Естетичний досвід спілкування надає їм не тільки можливість бачити високе, неперевершену майстерність, глибину художніх образів у творах, що викликає захоплення, радість, але й сприяє творчому підйому сил і бажання творити.

Естетичні потреби для викладача образотворчого мистецтва є вихідним началом всіх форм естетичного відношення, у процесі реалізації якого відбувається розвиток суб'єкта, його емоційних почуттів, відбувається духовне привласнення особистістю багатств загальнолюдської культури. *Естетичні відносини* (за Н. Криловою) є процесом, результатом і умовою предметно-духовного утвердження людини в реальності як активного суб'єкта культури, що активізує естетичну діяльність, сприяє розвитку естетичної свідомості, зумовлює ставлення до естетичних і мистецьких цінностей.

Естетичне ставлення детермінує естетичну діяльність викладача образотворчого мистецтва, під

впливом якої формується самосвідомість як вища форма свідомості педагога-художника. Самосвідомість надає можливість особистості критично ставитися до власної свідомості, виокремлювати внутрішнє і зовнішнє, аналізувати його і зіставляти, тобто вивчати акт власної свідомості. Разом із тим, у самосвідомості відбувається усвідомлення самого себе не як абсолютно відокремленого від цього світу, в його різноманітному відношенні з ним. Самосвідомість є не монологом свідомості з самим собою – це діалог особистості з власним досвідом. Самосвідомість є підґрунтям культурно-естетичного усвідомлення викладача образотворчого мистецтва, яке виявляється у виділенні себе в культурно-естетичному бутті, оцінці себе і своїх можливостей у культурно-естетичному процесі, усвідомленні «образу Я» – до формування «Я – концепції» як основи власної поведінки, діяльності й спілкування.

Водночас естетична потреба є рушійною силою розвитку професіоналізму викладача образотворчого мистецтва, спонукає його до прогресивного саморозвитку та професійного самовдосконалення як педагога-художника. Професіоналізм викладача образотворчого мистецтва характеризується рівнем його художньо-професійної компетентності, обізнаністю у галузі мистецтва, розвиненим художньо-естетичним тезаурусом як інтелектуального та емоційного багажу, втіленого у життєвому та оцінному досвіді, здатністю реалізувати на практиці свій художньо-естетичний потенціал для одержання власного неповторного результату творчої діяльності.

Головний спосіб формування професіоналізму викладача образотворчого мистецтва, його майстерності є *творчість* – найважливіший спосіб

його сходження до індивідуальності, реалізації творчого потенціалу як педагога-майстра. На переконання І. Зязюна, такий педагог є носієм людської культури в її інтелектуально-естетичному вияві. Духовна, естетична насолода від процесу переживання своєї діяльності підіймає особистість педагога над дійсністю, дозволяє сприймати навколишній світ із позицій мудрості, краси, людяності і спрямовувати свою творчу енергію на вищу мету – безкорисливий пошук краси, створення нових цінностей культури. Це самовиявлення педагога здійснюється, передусім, щоденними діями з формування особистісного естетичного образу поведінки, цілеспрямованою роботою з розвитку естетичної культури, емоційного збагачення, пошуку краси, естетичних почуттів, вдосконалення свого духовного обличчя [6].

Творча майстерність педагога-художника характеризується багатосторонньою розвиненістю особистості, що володіє науками, ремеслами, мовами, мистецтвами, – наголошував Леонардо да Вінчі. Це рух до постійного розвитку, до набуття нових мистецьких вражень, розширення художньо-естетичного тезаурусу, збагачення емоційно-почуттєвої сфери, вдосконалення педагогічної майстерності, до прагнення здійснювати художньо-педагогічну діяльність на найвищому рівні.

Усвідомлені естетичні потреби викладачем образотворчого мистецтва викликають *інтерес* до естетичного в житті, стають стимулом їхньої художньо-педагогічної діяльності. Інтерес у процесі розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва є рушійним чинником, що зумовлюється ставленнями людини до світу. «Якщо фізичний світ підпорядкований закону руху, то світ духовний щонайменше підпорядкований закону

інтересу», – зауважував К. Гельвецій [2, с. 186]. Цей закон, одночасно є і насолодою, і стражданням і причиною, яка породжує процеси розуму і волі, де відсутній інтерес, там відсутнє пізнання.

Крізь призму філософії інтерес є вродженою властивістю особистості, яка характеризується позитивною або негативною спрямованістю, ставленням людини до об'єктів навколишнього світу, певною єдністю об'єктивного (активний стан суб'єкта) і суб'єктивного (спонукальні сили – мотиви, прагнення, бажання).

Психологи пов'язують інтерес зі спрямованістю особистості, що завершується в зосередженості її думок на певному предметі, з вибіркоким ставленням особистості до об'єкта залежно від його життєвої значущості й емоційної привабливості. Інтерес (за А. Здравомисловим) є проявом внутрішньої сутності суб'єктів і відбиттям об'єктивного світу, сутності матеріальних і духовних цінностей людської культури у свідомості суб'єкта.

У педагогічній інтерпретації інтерес визначається як пізнавальне ставлення людини до навколишнього світу, засноване на емоційно-пізнавальному відношенні між суб'єктом і об'єктом та характеризується стійким позитивним емоційним ставленням. Інтерес є смисловою установкою, яка виражає ставлення викладача образотворчого мистецтва до об'єкта, що має особистісний зміст.

Одним із різновидів інтересу є *естетичний інтерес*, який характеризується вираженою вибірковою спрямованістю людини на об'єкт прекрасного в навколишній дійсності, має для нього естетичну значущість, цінність і практичну необхідність. Спрямованість естетичного інтересу через пізнання естетичних властивостей, які викликають естетичне

ставлення, естетичну оцінку, зумовлює пізнавальну активність особистості.

Як показник естетичного ставлення викладача образотворчого мистецтва до навколишнього дійсності естетичний інтерес тісно пов'язаний з емоційними переживаннями як вираження думки, почуттів, смаків щодо естетично привабливих об'єктів, що викликають емоційне ставлення та чуттєвість як інструменти виявлення естетичного взагалі, оскільки об'єктивна реальність сама по собі естетично нейтральна. Естетичною вона стає тоді, коли попадає в поле оцінного ставлення людини до об'єкта.

Естетичний інтерес для викладача образотворчого мистецтва визначає його спрямованість на естетичну діяльність. Остання, на переконання Ю. Борєва, є емоційно-почуттєвою, духовно-ціннісною діяльністю, направленої на перетворення світу відповідно до уявлень про досконале, пов'язана з гармонійною самореалізацією особистості та гармонізацією відносин людини та соціуму [1]. Результатом естетичної діяльності є не тільки світ предметів та навколишнє середовище, що перетворюються за законами краси, а й сама людська суб'єктивність, яка збагачується та удосконалюється завдяки розвиненому творчому уявленню та іншим навичкам і умінням, що мають естетичну природу. Серед них – відчуття форми, уміння мислити за аналогією та асоціацією, образне мислення, інтуїція, а також уміння організовувати свою діяльність так, щоб вона приносила насолоду. Завдяки естетичній діяльності розвинені естетичні потреби, багатство почуттів у викладачів образотворчого мистецтва перетворюються на об'єктивний фактор, а естетичне ставлення стає аспектом матеріальних відносин.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку... Таким чином, мотиви, інтереси, потреби є передумовами розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва, що дозволяє йому перетворюватися у педагога-художника, здатного ефективно впливати на естетичні смаки, ідеали, потреби, інтереси, естетичні уподобання студентів, їх уміння естетично сприймати і відрізняти прекрасне від потворного в навколишній дійсності і в мистецтві, проектувати власну художньо-педагогічну діяльність згідно з культурними, мистецькими, естетичними, духовними цінностями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боров Ю. Б. Эстетика: учебник / Юрий Борисович Боров. – М.: Русь-Олимп: АСТ: Астрель, 2005. – 829 с.
2. Гельвеций К. А. Сочинения: в 2 т. Т. 1. / К. А. Гельвеций; ред. Х. Н. Момджян; АН СССР, Ин-т философии. – М.: Мысль, 1974. – С. 186.
3. Зязюн І. А. Естетична регуляція ціннісної свідомості / І. А. Зязюн // Професійно-художня освіта України: зб. наук. пр. / [редкол.: І. А. Зязюн (голова), В. О. Радкевич, Р. Т. Шмагало (заст. голови) та ін.]. – К.; Черкаси: Черкаський ЦНТЕІ, 2005. – Вип. III. – С. 3-15.
4. Кудин В. А. Раздумья / В. А. Кудин. – 2-е изд., допол. – Харьков: НТУ ХПИ, 2006. – С. 262.
5. Лосев А Ф. История античной эстетики. Аристотель и поздняя классика / Алексей Федорович Лосев. – М.: Искусство, 1975. – 776 с.
6. Педагогічна майстерність : підруч. / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривonos та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К.: Вища шк., 1997. – 349 с.

7. Савченко С. В. Социализация студенческой молодежи в условия регионального образовательного пространства / Сергей Викторович Савченко. – Луганск: Альма-Матер, 2003. – С. 68.

8. Станиславский К. С. Собрание сочинений в 8 т. Т. 1. / Моя жизнь в искусстве / ред. колл.: М. Н. Кедров (гл. редактор), О. Л. Книппер-Чехова, А. Д. Попов и др. – М.: Искусство, 1954. – С. 22.

REFERENCES

1. Borev Yu.B. Эстеты`ка: uchebny`k / Yury`j Bory`sovy`ch Borev. – М.: Rus`-Oly`mp: AST: Astrel`, 2005. – 829 s.

2. Gel'vecyj K.A. Sochynenyja: v 2 t. Т. 1. / K. A. Gel'vecyj; red. H.N. Momdzhjan; AN SSSR, Yn-t fylosofyu. – М.: Мысль, 1974. – S. 186.

3. Zjazjun I.A. Estetychna reguljacija cinnisnoi' svidomosti / I. Zjazjun // Profesijno-hudozhnja osvita Ukrai'ny: zb. nauk. pr. / [redkol.: I.A. Zjazjun (golova), V.O. Radkevych, R.T. Shmagalo (zast. golovy) ta in.]. – К.; Cherkasy: Cherkas'kyj CNTEI, 2005. – Vyp. III. – S. 3-15.

4. Kudyn V.A. Razdum'ja / V.A. Kudyn. – 2-e yzd., dopol. – Har'kov: NTU HPU, 2006. – S. 262.

5. Losev A.F. Ystoryja antychnoj эстетыку. Arystotel' y pozdnjaja klassyka / Aleksej Fedorovych Losev. – М.: Yskusstvo, 1975. – 776 s.

6. Pedagogichna majsternist': pidruch. / [I.A. Zjazjun, L. V. Kramushhenko, I.F. Kryvonos ta in.]; za red. I.A. Zjazjuna. – К.: Vyshha shk., 1997.– 349 s.

7. Savchenko S.V. Socyalyzacyja studencheskoj molodezhy v uslovyja regyonal'nogo obrazovatel'nogo prostranstva / Sergej Vyktorovych Savchenko. – Lugansk : Al'ma-Mater, 2003. – S. 68.

8. Stanyslavskij K.S. Sobranje sochynenyj v 8 t. Т. 1. / Moja zhyzn' v yskusstve / red. koll.: M.N. Kedrov (gl.

redaktor), O.L. Knypper-Chehova, A.D. Popov y dr. – M.: Yskusstvo, 1954. – S. 22.

Sotska G. I. Aesthetically beautiful experience of teacher of fine art: pre-conditions of development

Annotation. In the article the problem of aesthetic experience teacher of fine arts universities. The importance of motivation, needs, interests as a prerequisite for the development of aesthetic experience Art teacher who create grounds for its self and self-improvement throughout life.

Keywords: aesthetically beautiful experience, teacher of fine art, development.

Сотская Г. И. Эстетический опыт преподавателя изобразительного искусства: предпосылки развития

Аннотация. В статье освещена проблема развития эстетического опыта преподавателя изобразительного искусства высших учебных заведений. Раскрыто значение мотивов, потребностей, интересов как предпосылок развития эстетического опыта преподавателя-художника, что создают основания для его саморазвития и самосовершенствования на протяжении жизни.

Ключевые слова: эстетический опыт, преподаватель изобразительного искусства, развитие.